



# Az iparitanuló-képzés szegedi úttörője Vissza a faluba

FIRBÁS NÁNDOR SZÜLETÉSÉNEK 125. ÉVFORDULÓJÁRA

Móra Ferencnek talán legismertebb elbeszélése a Kalcinált szóda (1923), amelyben az őt annyira jellemző humorba oltott keserűséggel idézte föl a szegedi iparostanonc-iskolában 1902 és 1904 között szerzett élményeit, tanári emlékeit. „Nem a könyv a lényeg az inasiskolában, hanem a fegyelem, a fegyelem! — adja a használati utasítást az igazgató, különben érdemes öreg pedagógus, és nekem mindmáig igaz, jó barátom” — írta. Abban a tárcájában pedig, amelyben Tápai Antal művészhetséget tette közhírré, 1931-ben név szerint is megemlíttette az akkor már valóban öreg igazgatónak nevét. Olyan — írta — életében még nem tapasztalt, hogy egy szegedi lakatosinas, a kis Tápai a művészet elméleti kérdéseiről levelezen pesti lakatosinas barátjával, pedig — úgy mond — sok fantasztikus dolgot megért inasiskolai tanító korában. „Nagyérdemű öreg barátom, Fírász Nándor legyen rá a tanúm.”

## A tudósjelölt

Fírász Nándor neve, születésének és halálának kelte, néhány adata megtalálható a Magyar életrajzi lexikon első kötetében, de életművének éppen legfőbb része, szegedi működése hiány-

zik. Ideje őt és munkásságát a homályból napfényre hoznunk.

A Dugonics-temetőben, ahol feleségével együtt pihen, Márky Imre sírverse így summázza életük tanulságát:

*Édesanyánk búbajos bölcseje: zólyomi fenyves,  
Hol meg apánk született, bérckoszorús Gömör az.  
Hitvesi hűség tiszta derűje ragyogta be lelkük:  
Sík Szeged örökdió itt hamvaik álma felett.*

Fírász Nándor a Gömör megyei Murányban 1863. június 25-én született. Ahogy *Özítváson* című cikkében 1903-ban írta: „A gömri bércek alatt ringott bölcsőm, s a Magas-Tátra alján nevelkedtem.” Testvérbátyja, a Coburg hercege murányi uradalomának főerdőmestere, haláláig Fírász Adolfnak (1860–1917) írta nevét. Szülei a csehországi szudétanemet vidékről kerültek Magyarországra. Apjuk, ugyancsak Fírász Nándor (1822–1868) erdőmérnök volt, az uradalom erdőfelügyelője. Ifjabb Fírász Nándor a löcsei főreáliskolában olyan kiváló tanárok-tól sajátította el a tudományokat, akik zömmel maguk is szerepelnek a Magyar életrajzi lexikon-ban, jelölve annak, hogy hasznosan szolgálták a hazai tudományt és irodalmat. Különösen a természetkutató Dénes Ferenc (1845–1934), a Magyarországi Kárpát Egyesület egyik alapítója, a Tátra földtérképezője és a barlangkutató Róth Samu (1851–1889), az Egyesület alelnöke. Mindkettőjükről a Magas-Tátra egy-egy csúcsát nevezték el.

## Az iparoktatás apostola

1890 őszén a beszercebányai tanterületi főigazgatóság jegyzői (fnoki, akkori szóval tollnoki) állását foglalta el. Egy év múlva, 1891. szeptember 14-én állásához megüresedése folytán — ugyane munkakörbe áthelyezték Szegedre.

Az iparos-utánpótlást szolgáló ún. tanonciskola sem helyét, sem tantestületét illetően nem volt önálló. Esténként és vasárnap a belvárosi elemi iskolában mellékfoglalkozásban tanítottak középsikolai tanárok és népisikolai tanítók. Az igazgató, Szendrői János (1834–1898) pl. a főreáliskola tanára volt. Betegsége miatt bízták meg helyettesítésével 1895. november 15-től Fírász Nándort, majd 1896. január 1-től átvette az igazgatóságot. Szendrői János két év múlva el is hunyt.

Fírász Nándor 1924-ig volt az iparostanonc-iskola igazgatója — mindvégig „másodállásban”. 1901-ig főállása a főigazgatóságon volt. Utóbb titkárrá lett munkakörének elnevezése. Valószínűleg az ő helyére pályázott 1901. októberében sikertelenül Móra Ferenc.

Szeptembertől Fírász Nándor az I. kerületi polgári fiúiskolának lett tanára. Ez az iskola (a mai Madách Imre Általános Iskola elődje) 1899-ben a felső-kereskedelmi iskolával (a mai Kőrösy József Közgazdasági és Kereskedelmi Szakközépiskola elődjével) egy épületben folytatta munkáját. Jórészt azonos tantestülettel is. A polgáriban tanított Fírász Nándor 1922. július 1-ig, s közben 1892-től 1894-ig és 1902-től 1908-ig a kereskedelmiben is természetrajzot, rajzot.

Am fő foglalkozása a mellékfoglalkozása lett. Szívvel-lélekkel állította tudását, erejét az iparosoktatás, mai szóval az iparitanuló-képzés szolgálatába.

Igazgatóságának negyedszázados jubileumán azt írta róla a Szegedi Napló: „Fírász Nándor igazgatósága korszakot képez a szegedi iparostanonc-iskolánál. Erős és kitartó munkássága megeremeltette a szakrajztanítás szervezését, az ifjúsági könyvtár, a rajz- és technológiai, valamint a fizikai szertár felállítását. A régi biciklázó világ teljesen megszűnt. Fírász Nándor erős keze itt is rendet csinált.”

A rajz iránti különleges gondoskodását reáliskolai tanulmányai alapoz-

ták meg. Fírász Nándor 1881-ben érettségizett, s egyéves önkéntesi katonáskodása után 1882 őszén beiratkozott a pesti egyetemre, ilyen indítás után érthetően természetrajz-földrajz szakra.

Még egyetemi hallgató, amikor 1886-ban megjelent első cikke, sőt 1887-ben tanársegéd lett az egyetem, 1888-tól a műszaki egyetem állattani tanszékén. Ezzel párhuzamosan, szakvizsgája után, 1888 őszétől mint ösztöndíjas tanárjelölt a budapesti tanárképző gyakorló főgimnáziumában (az Eötvös Loránd Tudományegyetem mai Ságvári Endre Gyakorlógimnáziumának közvetlen elődjében) kezdett tanítani. Vezetőtanára is neves tudós volt, Staub Móric (1842–1904), a későbbi akadémikus, a hazai paleobotanika (ősnövénytan) megalapítója, de kártársainak zöme is vagy már akkor, vagy később az Akadémia tagjai voltak (Bartal Antal, Csengery János, Gyomlay Gyula, Hollós László, Kármán Mór, Marczali Henrik, Rátz László, Volf György, Waldapfel János).

ták meg. Számos vidéki iparostanonc-iskolát ajándékozott meg minta-rajgyűjteménnyel, amely különféle iparszakrajz-tanmenetekből volt összeállítva.

Kivételes hivatásszeretetét bizonyítja, hogy amint hozzálátott a tanításhoz, szakirodalmi munkásságát is megkezdte. Már 1897-től jelentek meg szakcikkei szegedi napilapokban, különféle országos szaklapokban, főként a Magyar Iparoktatásban. Ezeknek alaphangját az a sok változtatban megismételt megállapítása adta meg, hogy „a mai tanoncoktatás nem felel meg a kor igényeinek”. „Magyarország — írta 1901-ben — csakis művelt és tanult iparosközönség révén emelkedhet a versenyképes iparállamok közé!” Nem félt fölemelni szavát a mestereknek a tanoncaikat kizsigerelő, önző magatartása ellen. Követelte a mesterek hatalmának korlátozását. Amit Móra a *Kalcinált szóda* álmos pékinasáról írt, Fírász Nándor szakcikiben tette szóvá: ne késő este, hanem kora délután lehessen tanítani.

1908-ban az Országos Gyermekvédő Liga élisze alatt a Dugonics u. 26. sz. alatt megszervezte az iparostanonc-otthont. Ennek is ő volt az igazgatója.

Az iparoktatásban kifejtett munkásságát méltányolta a kultuszminisztérium, amikor 1910-ben az Országos Ipari és Kereskedelmi Oktatási Tanács tagjává nevezték ki. 1909-ben megválasztották városatyának, a köztörvényhatósági bizottság tagjának.

Keserűséggel mondott le igazgatóságáról 1923. szeptember 11-én. Közvetített leveleiben fölpanaszolta erőfeszítéseinek megfeneklését az értetlenség és ellenkezésen. Az új ipartörvény következtében képtelen a tanoncképzés érdekeit a mesterekkel szemben érvényesíteni. Az iparostanonc-iskolától is nyugalomba vonult 1924-ben. 1932. május 15-én hunyt el.

## A dinasztiaalapító

Fírász Nándor ugyan nem követte édesapja példáját, nem lett erdőmérnök, de a természettel gyermekként kötött szövetségét mindvégig megőrizte. Természettudományi, vadásztörténeti számos folyóiratban megjelen-

tek. Fiát kicsi korától magával vitte természetjáró útjaira, s belépláttatta az állat- és növényvilág, az erdők és hegyek szeretetét. Fírász Oszkár (1894–1958) nem véletlenül lett tehát földrajz-történelem szakos tanár. Oklevelének megszerzése után, 1919 őszétől a szegedi főreáliskolában kezdett tanítani. 1930-tól 1948-ig ő volt a főreáliskola, a későbbi Baross Gábor Gyakorlógimnázium igazgatója.

A Fírász familia históriáján két példa illusztrálható kitűnően. Egyrészt az asszimiláció: mint vált egy család egyetlen nemzedék után a földünk és kultúránk sugárzata nyomán öntudatosan magyarrá. Másrészt a családi öröklés — a szellemi öröklés! — törvényének csodálatos hatását szemlélhetjük: a példának szuggesztív, sokszor gátaakat elspró hatalmát. Ifjabb Fírász Oszkár, aki három napja töltötte be 65. évét, a dédapa pályáját követte: erdőmérnök lett. De az apai minta olyan erősen hatott rá, hogy a pedagógiáról sem tudott lemondani: 1947 óta máig tanítja a jövőendő erdészeit a soproni erdészeti és faipari szakközépiskolában. Tudományosan is elmélyült tárgyában: erdőtörténeti, hidrológiai kutatásokat, pedagógiai-módszertani vizsgálatokat végez. Szülővárosához is ragaszkodik: nemcsak szakmai gyakorlatát végezte a szegedi erdőben, szakdolgozatát is *A Szeged vidéki futóhomok erdőművelése* címmel írta, sőt az Akadémiai Kiadó 1975-ben *Az erdőgazdálkodás története Magyarországon* című tanulmánykötetében terjedelmes dolgozatban mutatta be a szegedi erdőgazdálkodás múltját. E múlt kimagasló alakjáról, a Móra Ferenc műveiből annyira ismert *pöleldőről*, „a szegedi erdők atyjáról”, Kiss Ferencről számos tanulmányt írt.

Öccse, Fírász Zoltán el akart térülni elődeinek útjától, mérnök lett, de a pedagógiai eros rajta is diadalmaskodott, s fölállt a tervezőasztaltól, hogy az iskolai tábla előtt tanítsa az új építész nemzedékeket. Több mint egy évtizedes mérnök-tanári tevékenység után a Vedres István Építőipari Szakközépiskolából (a hajdani Baross Gábor Gimnázium épületéből, ahol tanult, ahol lakott) ment nyugdíjba.

S lehetne még folytatni. Fírász Oszkár fia, szintén Fírász Nándor, ugyancsak erdőmérnök. Fírász Zoltán hasonnevű fia a szegedi városi tanács építési osztályának munkatársa, „Szeged térképésze”. Benne talán dédapja tanárának, Dénes Ferencnek szelleme él tovább.

A Fírások sokszorosan beírták nevüket Szeged történetébe.

PÉTER LÁSZLÓ



HORVÁTH ZOLTÁN RAJZA

LÓDI FERENC

## Az ajtó mögött

*Egyedül hagytl napokra,  
Így lettem a magam foglya.  
A rácsot rázom, nem enged,  
Csinálhatnál benne rendet.*

*Lásd, átléptem a magányom  
és magamat sem találom.  
Engednél annyit, picit csak:  
a lelkemhez is kilincs vagy.*

*Az őszben jöttem iddíg,  
soha nem mondott imádig.  
Suttogd el értem, köszönöm.*

*Kívül állok már körökön,  
de fohászod még hallgatom:  
vércsepp a szó most szűz havon.*

Ahhoz, amit bizonygatni szeretnék, némi bátorság kívántatik: megfordulóban egy világírányzat, ezt szeretném bizonygatni. Rohamosan városiasodunk, és ez a világírányzat aligha fordul meg egyhamar, nem ezt bizonygatom. A városról formált elképzelések, azok vannak megfordulóban. A város ideálképe változik. A falusiaság, mint településszerkezeti, városképi, hangulati jellegzetesség, ez van felértékelődőben. A menekülés a városba, ez a lelki hajtóerő van lanygulóban, és a visszavágyódás a faluba, ez a lelki éhségérzet van fölérősdőben. A régi várostól mint mesterséges képződménytől vagyunk elidegenedőben, és a falura mint természetibb képződményre vágyakozunk. „Vissza a faluba” helyett azt is mondhatnám, hogy „vissza a természetbe”, és ez nem rousseau-i ábránd, hanem az embernek, mint természeti lénynek önvédelmi reflexe most, mely annál erősebben működik, minél globálisabb a természetpusztulás veszélye.

Vegyük távoli példának New Yorkot. Annak is legjellegzetesebb magját, a felhőkarcolókkal teli Manhattan-félszigetet. A madártávlati képeken, mint egy gigászi tűpárna, sűrűn telítődve hatalmas szákvarrótúkkal. Amerika jelképe, a felhőket ostromló ember apoteózisa, a huszadik századi városépítész etalonja, előleg a huszonegyedik századból. Így tudjuk, de az építész-kritika ráncpírt most: rosszul tudjuk így. Ez a gigászi tűpárna, zsúfoltságával és szakadékmély sikátoraival, korántsem a modern város példája, ellenkezőleg: a középkori gótikus városé. Ugyanaz nagyban és betonban, ami falak közé szorított, zsúfolt sikátoros középkori város volt kicsiben és kőben-téglában. Manhattan: a huszadik századi városépítész szákutcaja — így a kritika. Nem is jó benne lakni, költözzünk ki a falusias peremvárosokba — így a városlakó. És már hallani, hogy New York nem is Amerika, a „földszintes Amerika” az igazi: fehér családi házak, kertek, sövénykerítések, madárdal, kutyaugatás.

Jövők közelebb hozzánk. A Népszabadság belgiumi tudósítója írta, hogy Brüsszeltől délre egyetemi város épült az elmúlt évtizedekben: Louvain-la-Neuve, vagyis Új-Löven. Az egyetem egyik professzora mutatja meg a várost a tudósítónak, mondván: „A sűrűn lakott Belgiumban 1666, Charleroi alapítása óta ez az első új város. Elhelyezésével, funkciójával, képe kialakításával példát akarunk mutatni, milyen is lehetne a XXI. század városa.” A tudósító közölné ezben a huszonegyedik századi városban, megvalósulásában annak, amit ma városideálnak tartanak az egyetem tanárai, és mindent lát, csak belgiumi Manhattant nem: „Schol betonóriást, komor, ijesztő betonkockát nem látni, minden áttekinthető, szemmel átfogható, emberméretű, emberközel. És minden emberközpontú is — írja a tudósító. — A barátságos épületek éppúgy, mint a kedvesen kanyargó, lépcsőkkel, terekkel tagolt, apró tavakkal, kis parkokkal, pihenőkkel változatossá tett, más-más színűre kövezett utcák. Csupa sétálóutca. A gépkocsiknak csak a város peremén vagy a felszín alá vezetett parkolóban van helyük.” Summa: pedig azt írja Új-Lövenről: „Enyhén dombos, erdős, nagyon barátságos, szép tájban épült. És bár minden szempontból — a beépített anyagokat, a felszerelést, a funkciókat tekintve — a lehető legmodernebb, megtartotta táji, túlzás nélkül mondhatni: falusias jellegét.” Huszonegyedik századi város, amelynek mintajellegét épp falusiasága adja, remélem, beszédes példa ez amellett, amit bizonygatni szeretnék.

Ha még közelebb jövök, egészen hazáig, lépteim elbizonytalanodnak: fő gondunk, hogy tető kerüljön mindnyájunk feje fölé, s nem az, hogy miként teremthetnénk ideális városokat. De ebben az egyvárosú, vízfej-székhelyű, falusias országban is kezd becsse lenni a település-történeti hagyomány, és lakóhelyként kezd Budapest vonzása csökkenni. A „főváros — vidék” mérleget nem húzza egyfelé a főváros súlya, billegni kezdett a nyelv: a vidék sokat emlegetett és még mindig súlyos infrastruktúrális hátrányait ellensúlyozgatni látszanak a vidék nyújtotta előnyök.

Hogy így van, bizonyítsa két példa.

Az egyik: ha átszaladok valamely hazai kisvárosban, mondjuk Kunszentmártonon vagy Szarvason, mindig fel-tűnik e települések rendben tartottsága. Néhány középület és bérház a városmagban, falusias házak-utcák a peremen. A családi házakat a magántulajdonosok tartják rendben, a város-mag házait a köztulajdonosok, s tehetik, mert kevésre kell gondot fordítani. Ha viszont végigszállok Pesten, mondjuk az Akácia utcában, vagy ha bebarangolom az öreg Erzsébet-, Teréz-, Józsefvárost, az elhanyagoltság riasztó sokaságával találkozom. Egész városnegyedek a lezúllottság állapotában, sok-sok Kunszentmártonra vagy Szarvasra való ember él olyan környezetben, állítólag irigyelni való fővárosiként, amilyenről egy önéreztés kunszentmártoni vagy szarvasi polgár beszélni nem szokott. Az öreg negyedek bérházait ugyanis a köztulajdonosnak kéne rendben tartania, de nem teheti, mert túl sokra kell gondot fordítani, s szegény lévén, alig telik neki valamire.

A másik példát friss falusi élmény kínálja. Megérkezem szombat délután, s míg ott vagyok, vasárnap délutánig, egyik csodálkozásból ki, másikba be. Kezdődik a helyi étteremmel. Van egy bár vagy presszó részlege, most alakították újjá. Fugázott téglaburkolat, vörösréz, hangulatvilágítás; az éttermi részben damasztallal terített asztalok, lakodalom lesz este — minden szombat este lakodalom van —, most éppen négyszáz vendéggel. Aztán egy lakás. Szövetkezeti házban van, három szobás, nagy távlatú kilátás a szabad rónára, most patétázák, fiatal házaspár költözik bele, átmeneti lakhely lesz, aki ad magára valamit, előbb-utóbb saját házat épít. Tehát egy saját ház. Most épül, természetesen kétszintes, fölül tágterendák a kiugró tetőzet alatt, mint a román kori várkastélyokon. És egy másik saját ház. Most készült el, egybenyíló földszint, padlófűtés, faburkolatok, az emeleten hálókülék, pingpongterem. A harmadik házat már belátták, körülbelül harmincan ülünk nappalijában az asztalok körül vasárnap délután, kis névnap összejövetel, szerény traktával: leves, rántott csirkecomb, sült, torták, italok. Hazafelé a kocsi-ban számvetés: nagyvonalúbb életke-ret és életvitel ez, mint a miénk, szegény pestieké, akik szűk helyen élünk, lakástalanságukba beléreménytelenül fiataljainkkal a nyakunkon. És nem azért, mert a pénzünk kevesebb, azért, mert a vidéki házépítők szerencsése több: olcsóbb a telek, az építőanyag, kéznél a baráti munkasegítség. A vidéken élőknek pillanatnyilag ez a legnagyobb előnye.

Tető a fejünk fölé, fiatalok sokaságának vágya ez. S mert falun teljesíthető, nincs is jobb példa ennél arra, amit bizonygatni szerettem volna.

FARAGÓ VILMOS